

Västmanlands läns museum
Kulturmiljö Rapport B
2014:B1

Götlunda sockenmagasin

Omläggning av spåntak

Antikvarisk medverkan

Götlunda kyrka 1:1
Götlunda socken
Västmanlands län

Fredrik Ehlton

Götunda sockenmagasin
Omläggning av spåntak

Antikvarisk medverkan

Götlunda kyrka 1:1
Götlunda socken
Västmanlands län

Länsmuseets dnr: VLM130010

Fredrik Ehltun

Utgivning och distribution:
Västmanlands läns museum
Karlskatan 2, 722 14 Västerås
Tel 021-39 32 22
E-post: lansmuseet@ltv.se
Hemsida: www.vastmanlandslansmuseum.se

© Västmanlands läns museum 2013

Omslagsfoto: Götlunda sockenmagasin efter genomförd omläggning av spåntak. Foto: Vlm_kmvFE-2701.

Foto: Där inget annat anges är fotografier tagna av Fredrik Ehlton, Västmanlands läns museum.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01172.

ISSN 1651-7342
ISBN 978-91-86511-84-5

Inledning

Arbogabygdens församling beviljades, i januari 2013, tillstånd till att lägga om spåntaket på sockenmagasinet vid Götlunda kyrka av Länsstyrelsen i Västmanlands län (Dnr. 433-116-2013). Sockenmagasinet uppfördes i mitten av 1700-talet. Spåntaket var uttjänt med sprickor och hål som lett till vattenskador på takkonstruktionen. Taket lades om i sin helhet.

Västmanlands läns museum fick uppdraget som antikvarisk expert i ärendet. Antikvarisk medverkan har utförts av byggnadsantikvarie Fredrik Ehltun, som även sammanställt denna rapport. Arbetena genomfördes under vintern och våren 2013..

Karta över Götlunda kyrkby. Sockenmagasinet ligger strax söder om kyrkan och är markerad med blå cirkel på kartan. Utdrag ur digitala fastighetskartan från 2004.

Historik

Genom socknen sträcker sig Götlundaåsen från norr till söder. Bebyggelsen som växt fram vid Götlunda kyrka och bildat kyrkbyn ligger i ett öppet odlingslandskap. Kyrkan är belägen på åsens högsta punkt och uppfördes 1747. Runt om kyrkan finns prästgård, sockenstuga, skola och äldre timmerbodars samt aktuellt sockenmagasin. Samtliga byggnader uppfördes under 17- och 1800-talen och bildar en sammanhållen kyrkomiljö.

Inskription över entrén på sockenmagasinet. Vlm_kmvFE-2701.

Sockenmagasinet uppfördes 1760 enligt den inskription som finns över entrén. Inskriptionen över dörren är hämtat från bibeln och anspelar på Josefs råd till Farao att spara säd i sina magasin till svåra tider.¹ I sitt utförande är den kvadratisk och karakteristisk för tidens byggnadsstil, uppförd i sten med ett tak som inspirerats av tidens herrgårdsbebyggelse. Taket kan likna ett säteritak eller ett brutet och valmat tälttak. Byggnadens fasad är putsad och avfärgad vit, svarta plåtluckor täcker för de välvda ljusöppningarna. I västra fasaden finns entrédörren och en centrerad takkupa, även denna med dörr. Dörrarna är av trä och klädda med panel i ett fiskbensmönster. Taket är klätt med tätt lagda tjärade spån som förstärker det ålderdomliga uttrycket.

Idag används magasinet främst till förvaring av trädgårdsredskap. Från början fungerade sockenmagasinet som en sorts bank där de bönder i socknen som hade säd över kunde sätta in det i magasinet. De bönder som fick en sämre skörd kunde då låna säd från magasinet för att klara sig. I och med att samhällets sociala skyddsnät blev bättre under 1800-talet och framåt, förlorade sockenmagasinen sin roll. I Götlunda sockenmagasin slutade man att förvara säd 1857.²

Byggnadsvårdsåtgärder

Taket hade stora skador i spåntäckningen. Spånen hade spruckit och på flera ställen fanns hål i taket. Vatten hade läckt in till undertakets panel vilket medfört sig rötskador.

Exempel på skador på spåntäckningen som lett till rötskador på undertakets panel. Foto: Lars-Åke Augustsson.

¹ Edlund L, s39

² Edlund L, s39f

Arbetena utfördes av Hälsinge Takspån AB och åtgärden innebar att hela taket lades om och det rötskadade undertaket lagades, Riksantikvarieämbetets rekommendationer efterföljdes³. Arbetena skedde i etapper där ett takfall åt gången lades om. Taket täcktes med pressenning vid arbetsuppehåll.

Spånets nocktäckning innan åtgärderna. Foto: Lars-Åke Augstusson.

Vid arbetsuppehåll täcktes taket med en pressenning. Foto: Lars-Åke Augustsson.

De nya spånen var fördoppade i tjära .
Vlm_kmvFE-2592

Utifrån Hälsinge Takspån AB:s sammanställning åtgärderna följande specifikationer:

Takspån	Spånen är spjälkade ut senvuxen furu och tillverkades under vintern 2012-2013. Spånen doppades i tjära som värmts upp till 60° C.	
Dimension	Längd	450 mm
	Bredd	70-130 mm
	Tjocklek	5-25 mm
	Framkantens lutning	60° C-spån
Takfot	Framkant:	Spetspån Fasad 60°
	Framkant:	A- 90°
Spik	Rostfri syrafast SS2343 3"	
Trätjära	Trätjäran som användes var en dalbränd ren furutjära ⁴ .	

³ Spån – Rekommendationer för tillverkning läggning och skyddsbehandling

⁴ Levererad av Skogens Kol AB

Undertaket reparerades men mycket av det befintliga taket bevarades. Foto: Hälsinge Takspån AB.

Mycket av det befintliga undertaket gick att återanvända och reparationerna gjorde smed ny panel som lades med ett par millimeters distans för att skapa god ventilation, Ca 27 m² byttes ut mot ny panel. En trolig orsak till skadorna på undertaket är att de befintliga spånen på den mellersta takfoten inte gick ut tillräckligt långt för att få undan regnvattnet. De nya spånen lades längre ned för att sticka ut mer från takfoten. De nya spånen var något tjockare än de än de gamla.

Spåntaket under omläggning. Vlm_kmvFE-2581

De nya spånen var något tjockare än de gamla. Vlm_kmvFE-2588.

I takfoten lades en urtagen läkt som skapar god ventilation under spånen. Det är annars vanligt att det bildas rötskador på nedersta panelbrädan i undertaket. På taket låg en galvaniserad plåt som nocktäckning. Den var rostangripen och byttes ut mot en ny likt befintlig.

På bilden syns takfoten med den urtagna läkten som skapar ventilation in till undertaket. Vlm_kmvFE-2609

Ny utformning på den mellersta takfoten. Spånet sträcker sig längre ut och ska på så vis leda bort vatten bättre. Foto: Hälsinge Takspån AB.

Den äldre rostangripna nockplåten. Vlm_kmvFE-2593

Ny nockplåt på plats. Foto Hälsinge Takspån AB.

I samband med åtgärderna upptäcktes även kraftiga rötskador i bärande bjälkar som håller upp det övre takfallet. Bjälkarna byttes ut i sin helhet likt befintligt utförande och skadorna omfattade västra och östra takfallet.

*Rötskadad bjälke västra takfallet.
Vlm_kmvFE-2580*

*Rötskadad bjälke östra takfallet. Foto:
Lars-Åke Augustsson*

Den bärande bjälkarna i det västra och det östra takfallet byttes ut i sin helhet. Foto: Lars-Åke Augustsson

Anslutningen mellan spånet och takkupan i det västra takfallet var tidigare utformad så att spånen gick in i putsen några centimeter. Då det riskerar att leda till vattenläckage vid putsbortfall eller att spånet skadas så löstes anslutningen på ett annat sätt. Metoden hämtades från RAÄ:s rekommendationer för spåntak⁵. Det nya spånet lades dikt an till takkupan, sedan lades/fästes ett droppbleck av bly i väggen och ut över takspånen.

---

⁵ Sidan 15

Den vänstra bilden visar hur anslutningen såg ut innan omläggningen. Spånen går in i putsen som bildar skydd mot vatten (Vlm_kmvFE-2553). Den övre högra bilden visar hur de nya spånen lades mot takkupan (Foto: Hälsinge takspån AB), den undre visar slutresultatet (Vlm_kmvFE-2718).

Byggnadens lutande nockar var lagda med så kallad växelvis övertäckning och det beslutades att de nya spånen skulle täcka nockarna likt befintligt utförande.

Nocktäckningens utseende innan åtgärder. Foto: Lars-Åke Augustsson

Växelvis nocktäckning under arbete. Vlm_kmvFE2577 och Vlm_kmvFE-2576

Arbetet löpte på bra och samtliga detaljutföranden togs upp till diskussion på byggmöten där även beslut fattades. En sista tjärstrykning var planerad under säsongen 2013 (juni- augusti).

Närbild på den nya nocktäckningen som utfördes enligt befintligt utförande. Vlm_kmvFE-2710.

Den nya spåntäckningen bildar ett vackert mönster och bevarar byggnadens uttryck som är av stor vikt för dess höga kulturhistoriska värden. Vlm_kmvFE-2696

Götlunda sockenmagasin efter genomförda omläggning av spåntak. Vlm_kmvFE-2708.

Resultat (diskussion)

Omläggningen av spåntaket på Götlunda sockenmagasin har följt beslut från Länsstyrelsen och de rekommendationer som finns angående spåntak från Riksantikvarieämbetet. Åtgärderna är godkända utifrån antikvarisk synvinkel.

Litteratur och källor

Edlund, L. 1998. Götlunda kyrkomiljö – i gränslandet mellan Närke och Västmanland. I *Tidernas kyrkplatser – 12 miljöer i Västmanlands län*. Västerås.

Kjellberg, H. 2002. Spån – Rekommendationer för tillverkning läggning och skyddsbehandling. ISBN 91-7192-512-0. RAÄ.

Administrativa uppgifter

<i>Västmanlands läns museums dnr:</i>	VLM130010
<i>VO Kulturmiljö; projektnr:</i>	3-13-101
<i>Länsstyrelsen dnr:</i>	433-116-2013
<i>Fastighetsbeteckning:</i>	Götlunda kyrka 1:1
<i>Landskap:</i>	Närke
<i>Län:</i>	Västmanland
<i>Socken:</i>	Götlunda
<i>Kommun:</i>	Arboga
<i>Ägare-beställare:</i>	Arbogabygdens församling Per Lindahl Box 155 732 23 Arboga
<i>Projektledare</i>	Bygg & fastighetskonsult Lars-Åke Augustsson AB Klockarvägen 19 635 31 Kvicksund
<i>Entreprenörer:</i>	Hälsinge takspån AB, Bofara Box 49 823 31 Kilafors BMAB Byggkompaniet i Köping AB Nyckelbergsvägen 27 731 34 Köping
<i>Antikvarisk medverkan:</i>	Västmanlands läns museum Antikvarisk expert Fredrik Ehlton Karlskatan 2 722 14 VÄSTERÅS Tele: 021-39 32 22

– en del av Landstinget Västmanland

Västmanlands läns museum, Karlsgatan 2, 722 14 VÄSTERÅS
Tele: 021-39 32 22 · E-post: lansmuseet@ltv.se
Hemsida: www.vastmanlandslansmuseum.se

ISSN 1651-7342
ISBN 978-91-86511-84-5